

Kriminālsodu politikas koncepcija un no tās izrietošie grozījumi Krimināllikumā

The Concept on Criminal Penalty Policy and the Resulting Criminal Law Amendments

Dr. iur. Valentija Liholaja

LU Juridiskā fakultāte

Krimināltiesisko zinātņu katedras profesore

E-pasts: *Valentija.Liholaja@lu.lv*; tālr. 67034552

Raksts veltīts jautājumam par kārtējam izmaiņām mūsu valsts Krimināllikumā, kas saskaņā ar Kriminālsodu politikas koncepciju paredzētas kā Vispārīgās, tā arī Sevišķās daļas normās, būtiski skarot gan krimināltiesību doktrīnā un praksē nostiprinātās atziņas par atsevišķiem krimināltiesību institūtiem, gan arī sodu noteikšanu par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Publikācijas ietvaros tiks pausts autores viedoklis par atsevišķu paredzēto grozījumu atbilstību teorijas atziņām un prakses vajadzībām.

Atslēgvārdi: Krimināllikums, noziedzīgs nodarījums, sods, kriminālsodu politika.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	5
1. <i>Par noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritērijiem</i>	6
2. <i>Par daudzējādību un tās veidiem</i>	8
3. <i>Par sankciju veidošanu likumprojektā</i>	12
<i>Kopsavilkums</i>	16
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	17
<i>Atsauces</i>	18
<i>Summary</i>	20

levads

2009. gada 9. janvārī Latvijas Republikas Ministru kabinets apstiprināja Tieslietu ministrijas izstrādāto Kriminālsodu politikas koncepciju,¹ kurā ietverti konceptuāli priekšlikumi izmaiņām kriminālsodu sistēmā, kas „būtu izmantojami, izstrādājot nepieciešamos grozījumus Krimināllikumā² (turpmāk arī – KL) un citos normatīvajos aktos, kuru pieņemšana sekmētu efektīvāku tiesisko līdzekļu piemērošanu kriminālsodu politikas mērķu sasniegšanai”.³

Ņemot vērā Kriminālsodu politikas koncepcijā noteikto, Tieslietu ministrija ir izstrādājusi apjomīgu likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā”, kas 2010. gada 20. septembrī tika atbalstīts Ministru kabineta komitejas sēdē.⁴ Tie ir jau trīsdesmit astotie grozījumi Krimināllikumā tā divpadsmit pastāvēšanas gados,⁵ paredzot izmaiņas 338 no 405 pantiem.

Kriminālsodu politikas koncepcijas izstrāde un no tās izrietošie grozījumi Krimināllikumā ir nopietns pasākums ne tikai sodu politikas pārvērtēšanā un reformā, kas kopumā atzīstama par nepieciešamu, bet arī ietver sevī būtiskas izmaiņas vairāku krimināltiesību institūtu (piemēram, noziedzīgu nodarījumu klasifikācija, daudzējādība un tās veidi, sods un tā mērķis) izpratnē, kas nosaka nepieciešamību radikāli pārskatīt krimināltiesību doktrīnas atziņas. Vēlreiz rūpīgi izanalizējot Kriminālsodu politikas koncepciju, uz tās pamata sagatavoto likumprojektu⁶, kurā jau pēc izskatīšanas Ministru kabineta komitejas sēdē izdarīta virkne izmaiņu, un likumprojekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)⁷, tapa šī publikācija ar autores pārdomām par atsevišķiem likumprojektā piedāvātajiem grozījumiem.

1. Par noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritērijiem

Krimināllikuma aktuālās redakcijas 7. pantā noziedzīgi nodarījumi iedalīti kriminālpārkāpumos un noziegumos, savukārt noziegumi iedalīti mazāk smagos, smagos un sevišķi smagos.

Kā izriet no likuma normas, likumdevējs, iedalot noziedzīgus nodarījumus kriminālpārkāpumos un noziegumos, vadījies no Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā vai panta daļā (punktā) paredzētā soda veida un brīvības atņemšanas soda maksimālās robežas, nosakot, ka ir tāds noziedzīgs nodarījums, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par diviem gadiem, vai vieglāks sods. Kriminālpārkāpums ietver sevī gan tīšus noziedzīgus nodarījumus, gan arī tādus, kas izdarīti aiz neuzmanības, likumdevējam to speciāli neakcentējot.

Savukārt, iedalot noziegumus mazāk smagos, smagos un sevišķi smagos, kā klasifikācijas kritērijs tiek izmantota arī vainas forma. KL 7. panta trešajā daļā par mazāk smagu noziegumu atzīst tīšu nodarījumu, par kuru likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par diviem gadiem, bet ne ilgāku par pieciem gadiem, kā arī nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības un par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par diviem gadiem, bet ne ilgāku par desmit gadiem, bet par smagu noziegumu – tīšu nodarījumu, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, bet ne ilgāku par desmit gadiem, kā arī aiz neuzmanības izdarītu nodarījumu, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par desmit gadiem (KL 7. panta ceturtā daļa). Atbilstoši KL 7. panta piektajai daļai sevišķi smags noziegums ir tīšs nodarījums, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par desmit gadiem, mūža ieslodzījums vai nāves sods.

Lai arī publikācijās tiek apspriesti vēl citi iespējami noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritēriji,⁸ taču iepazīšanās ar citu valstu pieredzi šā jautājuma risināšanā liecina, ka tieši soda veids, brīvības atņemšanas soda maksimālā robeža un vainas forma ir tie kritēriji, kas tiek likti noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas pamatā.

Likumprojektā ir paredzēts pārskatīt kriminālpārkāpuma izpratni, nosakot, ka tas ir nodarījums, par kuru nav paredzēta brīvības atņemšana, kā arī plānots pārskatīt nozieguma pazīmes, attiecīgi samazinot brīvības atņemšanas soda ilgumu. Domājams, ir apspriežama likumprojekta autoru iecere, kas ietverta KL 7. panta ceturtajā daļā, nosakot, ka „smags noziegums ir tīšs nodarījums, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par trim gadiem, bet ne ilgāku par astoņiem gadiem [...]”. Tālāk norādīts: „Ja par tīšu smagu noziegumu tiek paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par pieciem gadiem, tad **par to var paredzēt arī vieglāku sodu**” (šeit un turpmāk autores izcēlums). Ņemot vērā to,

ka Krimināllikumā tādu smagu noziegumu skaits, par kuru izdarīšanu paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no četriem līdz pieciem gadiem, būtiski pieaug un tās būs 124 sankcijas⁹, kurās līdz ar brīvības atņemšanu ietverta norāde arī uz īslaicīgu brīvības atņemšanu, piespiedu darbu un naudas sodu, diez vai tāda formāla pieeja sankciju veidošanai būtu atzīstama par pareizu.

Tā kā par sankciju veidošanu likumprojektā iecerēta atsevišķa saruna, te tikai norādīšu, ka pamatotu risinājumu attiecībā uz sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, un piespiedu darba paredzēšanu par smagiem noziegumiem piedāvājusi A. Reigase, norādot, ka, iespējams, piespiedu darbs nebūtu piemērojams par smagu noziegumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, izraisījis smagas sekas, radījis būtisku kaitējumu, izdarīts lielā apmērā.¹⁰ Taču, ieskatoties likumprojektā, jāsecina, ka visi brīvības atņemšanai alternatīvie sodi paredzēti, piemēram, par personas nolaupīšanu, lietojot vardarbību vai draudus, pie tam brīvības atņemšanas sodu par to samazinot no desmit līdz pieciem gadiem (KL 153. panta pirmā daļa), līdzīgs regulējums noteikts par laupīšanu, kuras sastāva obligātas pazīmes ir vardarbība vai vardarbības piedraudējums (KL 176. panta pirmā daļa), uzbrukumu varas pārstāvim vai citai valsts amatpersonai; tāpat sodāma virkne smagu noziegumu, kuru sekas ir bijusi cilvēka nāve vai citas smagas sekas, piemēram, ārstniecības personas profesionālo pienākumu nepienācīga pildīšana (KL 138. panta otrā daļa), darba aizsardzības noteikumu pārkāpšana (KL 146. panta otrā daļa), būvniecības noteikumu pārkāpšana (KL 239. panta otrā daļa), dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana (KL 318. panta otrā daļa) utt.

Būtisks kaitējums, kas daudzās normās, izslēdzot norādi uz noziedzīga nodarījuma atkārtotību gada laikā, paredzēts kā kriminālatbildības nosacījums vai arī veido kvalificētu sastāvu, likumprojektā izvērtēts ir visai savdabīgi, ietverot to gan kriminālpārkāpumu, gan mazāk smagu, gan arī smagu noziegumu sastāvā, lai arī šim kritērijam ir vienota legāla definīcija ar visai nopietniem kritērijiem. Atbilstoši likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”¹¹ 23. pantā noteiktajam atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā ne vien nodarīts ievērojams mantiskais zaudējums (tas pārsniedz piecu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopumu), bet arī apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātas intereses un tiesības vai arī šāds apdraudējums ir ievērojams. Savukārt, kā skaidrojais LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments, „Satversmē garantēto tiesību aizskārums katrā ziņā atzīstams par personas tiesību un interešu ievērojamu aizskārumu likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. panta izpratnē.”¹²

Tāpat nepieciešams atzīmēt, ka KL 7. pantā paredzēts grozīt tā pirmo daļu, precizējot, ka noziedzīgi nodarījumi iedalās kriminālpārkāpumos un noziegumos **atbilstoši personas vai sabiedrības interešu aizskāruma raksturam un kaitīgumam**, likumprojekta anotācijā skaidrojot, ka patlaban Krimināllikumā „nav korekti norādīts šīs klasifikācijas kritērijs”, t. i., „definējot noziedzīga nodarījuma veidus, likumdevējs ir saistījis noziedzīga nodarījuma smagumu ar maksimālo sodu par konkrētu noziedzīgu nodarījumu, proti, jo bargāks sods ir paredzēts KL panta sankcijā, jo smagāks ir panta dispozīcijā definētais noziedzīgais nodarījums,” kas izrietot no Krimināllikuma 7. panta burtiskas interpretācijas.

Taču, iebilstot pret šādu skaidrojumu, jānorāda, ka sankcija jau arī ir tā krimināltiesību normas daļa, kurā likumdevējs, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpi, nosaka par to soda veidu un mēru.¹³ Varu tikai atkārtot savā laikā

pausto, ka likumsakarīgi būtu prezumēt, ka likumdevējs, kuram valsts deleģējusi veidot savu sodu politiku, paredzot krimināltiesību normas sankcijā to vai citu sodu, ir noteicis to adekvāti noziedzīga nodarījuma kaitīguma pakāpei, lai vērstos pret likumīgi aizsargāto interešu apdraudējumu.¹⁴

Ja tā, tad nav pamata norādīt uz kādu nekorektumu klasifikācijas kritēriju apzīmējumā, it īpaši likumprojekta anotācijā atzīstot, ka „KL pantu sankcijās paredzētais sods ir tieši atkarīgs no kaitīguma, ko rada vai var radīt konkrēts noziedzīgs nodarījums ar likumu aizsargātajām interesēm”. Principā neiebilstot pret KL 7. panta pirmās daļas jauno redakciju, kas uzskatāma vienīgi par normas precizējumu, tai pašā laikā jānorāda, ka, pirmkārt, tas jau izriet no iepriekš paustajām teorētiskajām atziņām par sankcijas būtību, otrkārt, bez burtiskas iztulkošanas ir virkne citu interpretācijas metožu, lai noskaidrotu teksta satura izpratni, kas, kā norādījis E. Meļķis, „ietver sevi gan izpratni par likumdevēja gribu, gan par likuma (normas) mērķi, pamatojumu, nolūku, jēgu – visu to, ko jurisprudencē sauc par *ratio legis*.”¹⁵

Domājams, nevar vērtēt pozitīvi pēdējos gados vērojamo tendenci iestrādāt Krimināllikuma normās tādus precizējumus, pat teorētiskus skaidrojumus, kas izriet no paša teksta satura un kam ir vieta komentāros un zinātniskajās publikācijās. Vēl tikai jāpiezīmē, ka tāda speciāla norāde uz nodarījuma raksturu un kaitīgumu kā noziedzīga nodarījuma klasifikācijas kritērijs rodama tikai atsevišķu bijušo PSRS republiku kriminālkodeksos, kur tāpat kā Krievijas Federācijas kriminālkodeksa¹⁶ 15. pantā minēts, ka kriminālkodeksā paredzētie nodarījumi tiek klasificēti atkarībā no to rakstura un sabiedriskās bīstamības pakāpes. Savukārt mūsu kaimiņvalstu – Igaunijas¹⁷ un Lietuvas¹⁸ – likumdevējs tāpat kā Austrijā¹⁹, Šveicē²⁰, Vācijas Federatīvajā Republikā²¹ un citās valstīs vien norāda uz veidiem, kā noziedzīgi nodarījumi tiek iedalīti, un kāds maksimālais sods par katru veidu ir paredzēts.

2. Par daudzējādību un tās veidiem

Likumprojektā paredzēts pārskatīt daudzējādības veidus, izslēdzot no Latvijas krimināltiesībām vienu no tiem – noziedzīgu nodarījumu atkārtotību, kas patlaban kā kvalificējoša pazīme ietverta vairāk nekā 40 Krimināllikuma pantos.

Saskaņā ar Krimināllikuma 25. panta pirmo un otro daļu noziedzīgu nodarījumu atkārtotība ir tad, kad viena persona izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, kas paredzēti vienā un tajā pašā šā likuma pantā, vai arī divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, kas paredzēti dažādos šā likuma pantos, ja atbildība par šādu atkārtotību noteikta Krimināllikumā (piemēram, KL 181. pantā attiecībā uz atkārtotu zādzību, krāpšanu un piesavināšanos). Noziedzīgu nodarījumu atkārtotību neveido nodarījums, par kura izdarīšanu persona atbrīvota no kriminālatbildības vai par kuru iestājies kriminālatbildības noilgums, vai par kuru noņemta vai dzēsta sodāmība likumā noteiktajā kārtībā.

Tā kā patlaban saskaņā ar spēkā esošo regulējumu atkārtotība veidojas neatkarīgi no tā, vai persona par iepriekš izdarīto (izdarītajiem) noziedzīgo nodarījumu vēl nav saukta pie kriminālatbildības un visi noziedzīgie nodarījumi tiek iztiesāti vienā kriminālprocesā, vai arī par iepriekš izdarīto jau ir likumīgā spēkā stājies tiesas spriedums, ja vien ir saglabājušās juridiskās sekas, šīs atkārtotību veidojošās situācijas ir aplūkojamas atsevišķi, it īpaši tāpēc, ka rosinājums izslēgt no Krimināllikuma atkārtotību kā daudzējādības veidu, kas līdz ar to nosaka arī atteikšanos no tās kā apstākļa, kas veido kvalificētu sastāvu, tiek pamatots ar atšķirīgiem faktoriem, dažus no kuriem nepieciešams aplūkot plašāk.

Gan likumprojekta anotācijā, gan jau minētajā I. Gratkovskas un U. Zemzara publikācijā²² kā viens no argumentiem tiek minēts tas, ka, izslēdzot atkārtotību, vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas gadījumā tiks nodrošināta taisnīga un adekvāta soda noteikšana par katru izdarīto noziedzīgo nodarījumu, jo pašreizējā praksē esot izveidojusies situācija, ka nereti par vairākiem atkārtoti izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas veido kvalificētu sastāvu, apsūdzētajam piespriež pārāk vieglu sodu, jo izdarītais tiek vērtēts nevis kā vairāki, bet gan kā viens noziedzīgs nodarījums.

To, ka sodu piemērošanas prakse visai bieži neatbilst Krimināllikuma 46. pantā definētajiem soda noteikšanas vispārīgajiem principiem, faktiski apstiprina visi LR Augstākās tiesas dažādu gadu apkopojumi par tiesu praksi atsevišķu kategoriju lietās²³ (tiesu prakses apkopšanā vairākos gadījumos piedalījusies arī šīs publikācijas autore), taču tā nav Krimināllikuma vaina. Likumdevējs, ņemot vērā atkārtotību kā kvalificējošu apstākli, attiecīgajā panta daļā (punktā) par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu ir paredzējis bargāku sodu salīdzinājumā ar to, kāds noteikts par vienu atsevišķu tādu pašu vai tāda paša veida noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, KL 175. panta pirmajā daļā par zādzību, kas izdarīta bez vainu pastipriņoņiem apstākļiem, paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz četriem gadiem, par atkārtotu zādzību – uz laiku līdz sešiem gadiem, un, ievērojot likuma prasības, ir visas iespējas nodrošināt soda individualizāciju un noteikt sodu, kas būtu adekvāts nodarījumam.

Par to, ka adekvātu un taisnīgu sodu var noteikt, izmantojot pašreizējo regulējumu, savulaik izteicies arī U. Krastiņš, norādot, ka „Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankcijas ir pietiekami elastīgas, lai ar atbilstošu sodu reaģētu uz tādu pašu (piemēram, vairāku zādzību) lielāku nodarījumu skaitu, kas veido atkārtotību.”²⁴ Taču tā vietā, lai skaidrotu tādas prakses cēloņus – nevarēšanu vai negribēšanu ievērot likumā noteikto – un sakārtotu sodu noteikšanas praksi, kā arī nodrošinātu likuma priekšrakstu ievērošanu šajā jomā, tiek izvēlēts cits pēdējos gados tik iecienītais risinājums – grozīt Krimināllikumu, par ko ne vienreiz vien jau ir paustas bažas saistībā ar šā likuma stabilitāti vai, pareizāk sakot, nestabilitāti.²⁵

Atsaucoties uz KL 50. panta pirmajā daļā noteikto, ka tad, ja persona izdarījusi vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, nosakāms atsevišķi sods par katru nodarījumu, tiek norādīts, ka viena soda piespriešana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem to atkārtotības gadījumā neesot nedz pareiza, nedz taisnīga un faktiski kropļojot sistēmu. Te gan vispirms jāpiezīmē, ka KL 50. pantā patlaban ietverta soda noteikšanas kārtība gadījumos, kad persona izdarījusi vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, par ko paredzēta atbildība dažādos Krimināllikuma pantos, piemēram, par zādzību un huligānismu, kad par katru no šiem noziedzīgajiem nodarījumiem sods nosakāms atsevišķi un tad galīgais sods – pēc noziedzīgu nodarījumu kopības, ko nosaka, ietverot vieglāko sodu smagākajā vai arī pilnīgi vai daļēji saskaitot piesprieštos sodus. Pieņemot rosinātos grozījumus, šāda kārtība tiks attiecināta arī uz vairākiem tādiem pašiem vai tāda paša veida noziedzīgiem nodarījumiem, kas tagad veido atkārtotību.

Pirms modulēt situāciju, kāda veidosies sodu noteikšanā šādos gadījumos, nepieciešams aplūkot tās izmaiņas, kādas plānotas KL 50. pantā attiecībā uz galīgā soda noteikšanu. Ja patlaban KL 50. panta pirmajā daļā noteikts, ka soda kopējais laiks nedrīkst pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto maksimālo sodu, tad likumprojektā ir iestrādāts cits princips, ņemot vērā noziedzīgo nodarījumu klasifikāciju un procesa virzītāju, kurš lemj par sodu, – prokurors, sastādot priekšrakstu par

sodu, vai tiesa, taisot spriedumu. Proti, likumprojektā paredzēts, ka tad, ja kopējo sodu nosaka tiesa, tā apmērs vai laiks drīkst pārsniegt maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds paredzēts par **smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem**, bet ne vairāk kā par pusi no maksimālā soda apmēra vai laika, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Savukārt prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma gadījumā, kopējā soda apmēru vai laiku nedrīkst noteikt lielāku par maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

No nule minētā izsecināms, ka likumprojektā piedāvātais variants attiecināms tikai uz gadījumiem, kad izdarīti pēc smaguma un kaitīguma pakāpes atšķirīgi dažādi noziedzīgi nodarījumi vai vairākkārt izdarīts tāds pats nodarījums, kas kvalificējams saskaņā ar dažādām viena un tā paša panta daļām (punktiem), ievērojot kvalificējošās pazīmes, atkarībā no kurām diferencēta arī atbildība, piemēram, izdarīta zādzība bez kvalificējošām pazīmēm, tai seko zādzība personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās, tad izdarīta zādzība, iekļūstot dzīvoklī, un visbeidzot nozagts šaujamierocis. Atbildība par šādām zādzībām ir ietverta attiecīgi KL 175. panta pirmajā, otrajā, trešajā un ceturtajā daļā. Lai noteiktu kopējo sodu, daļēji vai pilnīgi saskaitot par katru no šīm zādzībām piespriesto sodu, tiesa, ja tā uzskatīs par nepieciešamu pārsniegt maksimālo brīvības atņemšanas soda laiku, kāds noteikts par šaujamieroča zādzību (likumprojektā tā ir brīvības atņemšana uz laiku līdz desmit gadiem), būs saistīta ar pusi no KL 175. panta ceturtajā daļā noteiktā soda, t. i., galīgais sods var sasniegt piecpadsmit gadus.

Taču, ja persona izdara vairākas zādzības, kas atbilst, piemēram, KL 175. panta pirmajā daļā ietvertajām pamatsastāva pazīmēm (nav izdarīts nedz vieglāks, nedz smagāks noziedzīgs nodarījums, bet gan visi nodarījumi ir ar vienādu smaguma pakāpi), par ko aktuālajā redakcijā ir paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz četriem gadiem un visi iespējamie brīvības atņemšanai alternatīvie sodi, bet likumprojektā – tie paši sodi, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, un brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem, risinājums būs atšķirīgs.

Tā kā izdarītās zādzības klasificējamās kā mazāk smags noziegums, tiesa, noteikusi sodu par katru no tām KL 175. panta pirmās daļas sankcijas ietvaros, var ietvert vieglāko sodu smagākajā vai arī piemērot saskaitīšanas principu, taču tā ir saistīta ar soda maksimālo apmēru, kāds noteikts sankcijā par zādzību bez kvalificējošām pazīmēm, proti, piespiedu darbs 280 stundas, naudas sods simts minimālo mēnešalgu apmērā, brīvības atņemšana uz diviem gadiem. Kā redzams, tad šādā situācijā izdarīto noziedzīgo nodarījumu skaits tāpat neko nemainīs – būtu tie pieci, 10, 20 vai vēl vairāk²⁶, jo tie visi ir mazāk smagi noziegumi, par ko atbildība noteikta vienā panta daļā, un iziet ārpus šīs panta daļas sankcijām nebūs legāla pamata. Nemot vērā, ka visām šīm zādzībām būs vienāda smaguma pakāpe, KL 50. panta otrajā daļā plānojamā iespēja noteikt bargāku sodu par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu nebūs izmantojama.

Varam ņemt citu piemēru, balstoties uz konkrētu kriminālprocesa praksi. K. P. ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīts par vainīgu 35 laupīšanu izdarīšanā, kā kvalificējošas pazīmes inkriminējot atkārtotību un iekļūšanu dzīvoklī, par ko viņam noteikts sods – brīvības atņemšana uz piecpadsmit gadiem, kas ir KL 176. panta trešajā daļā patlaban paredzētais maksimālais sods.

Ja līdzīga situācija veidotos pēc Krimināllikuma grozījumu pieņemšanas, tiesa 35 reizes kvalificēs izdarīto laupīšanu saskaņā ar KL 176. panta otro daļu (laupīšana

izdarīta, iekļūstot dzīvoklī), katru reizi nosakot par to sodu, kas saskaņā ar likumprojektā paredzēto var būt brīvības atņemšana uz laiku līdz astoņiem gadiem, un tad noteiks galīgo sodu, kas, saskaitot piesprieštos 35 sodus, tāpat nevarēs pārsniegt šos astoņus gadus, jo, kā jau minēts, KL 50. panta trešās daļas jaunajā redakcijā iespēja pārsniegt maksimālo soda apmēru, nosakot galīgo sodu, tiek pieļauta tikai tad, ja kāds no izdarītajiem noziegumiem ir smagāks par citiem un sankcija par to ir bargāka, taču konkrētajā gadījumā visas laupīšanas ir ar vienādu smaguma pakāpi.

Tādējādi jāsecina, ka pēc būtības rezultāts nemainās – vai tas noteikts kā par atkārtoti izdarītām laupīšanām, iekļūstot dzīvoklī, kad tiek noteikts viens sods, vai arī nosakot 35 sodus un tad galīgo sodu. Ieguvējs neapšaubāmi ir noziedzīgus nodarījumus izdarījusī persona, kurai soda kopējais laiks vairāk netiks saistīts ar attiecīgajam soda veidam noteikto maksimālo laiku, bet par soda adekvātumu un taisnīgumu atļausos neizteikties.

Tai pašā laikā jānorāda, ka tas novedīs pie procesa virzītāja laika zaudējuma un dilemmas, kādu sodu katrā no 35 laupīšanas reizēm noteikt, ja tās visas ir vienādas kā pēc motivācijas, tā arī pēc izdarīšanas veida. K.P., uzdodoties par gāzes skaitītāju pārbaudītāju, ar viltu iekļuva gados vecu sieviešu dzīvokļos, tad, apmetis cietušajām ap kaklu galvenokārt divi, žņaudza, līdz tās zaudēja samaņu, pēc tam nolaupīja cietušajām piederošo naudu un mantas, no dzīvokļa aizgāja, aizslēdzot durvis. Jāpiezīmē, ka no 35 cietušajām 25 atrastas mirušas. Nāvi, kas iestājusies galvenokārt sirds asinsvadu nepietiekamības vai sirds išēmiskās slimības dēļ, pēc ekspertu atziņuma daudzos gadījumos varēja izsaukt psihoemocionālā spriedze, stress, pārbīlis, elpošanas apgrūtinājums utt.²⁷

Šis pats K.P. notiesāts arī par 13 slepkavībām, kas saistītas ar laupīšanu un izdarītas jau iepriekš aprakstītajā veidā, kvalificējot tās saskaņā ar KL 118. panta 3. punktu un nosakot mūža ieslodzījumu. Izslēdzot no Krimināllikuma atkārtotību, šīs slepkavības 13 reizes tiks kvalificētas saskaņā ar KL 117. panta 6. punktu kā slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, katru reizi par to nosakot arī sodu, kas atbilstoši KL 117. pantā noteiktajam ir mūža ieslodzījums vai brīvības atņemšana uz laiku no desmit līdz divdesmit gadiem.

Nosakot sodu saskaņā ar likumprojekta 46. panta otro un trešo daļu, jāņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturs un radītais kaitējums, vainīgā personība, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi. Šī prasība ir pamatota un nav nekas jauns, izņemot akcentu uz to, ka tieši no atbildību pastiprinošo un mīkstinošo apstākļu izvērtēšanas būs atkarīgs sods, ko noteiks, motivēti izvēloties mazāku vai lielāku soda apmēru, ievērojot piemērojamā soda veida vidējo lielumu.

Lai arī šāda pieeja kopumā ir vērtējama pozitīvi, tomēr jānorāda, ka analizējamam prakses piemēram tā nederēs, jo visos 13 slepkavības gadījumos kritēriji, kas ņemami vērā soda noteikšanā, sakrīt – visas slepkavības, kas izdarītas četru mēnešu laikā, ir sevišķi smagi noziegumi, izraisītās sekas ir neatgriezeniskas – atņemta dzīvība daudzām personām. Izvērtējot apsūdzētā personību, norādīts, ka iepriekšējā sodāmība dzēsta, narkoloģiskā uzskaitē nav bijis, konstatēti jaukti personības traucējumi, kas viņa uzvedību būtiski nav ietekmējuši, no Matīsa cietuma raksturots pozitīvi. Atbildību pastiprinošus apstākļus tiesa nekonstatēja, kā atbildību mīkstinoši apstākļi tika vērtēta daļēja savas vainas atzīšana, kas gan ir kļūdaini, un tas, ka apsūdzētais esot aktīvi veicinājis nodarījumu atklāšanu un izmeklēšanu.

Visu to izvērtējot, tiesai būs jānosaka sods, vadoties pēc brīvības atņemšanas soda vidējā lieluma, kas ir piecpadsmit gadi (20 + 10 : 2), un motivējot to katrā

gadījumā. Teorētiski iznāk, ka sods par pirmo un pēdējo slepkavību nevar atšķirties, jo izvērtējamie kritēriji pēc sava satura ir vienādi, bet atkārtotība vērā nav ņemama.

Visai divaina, lai neteiktu vairāk, šķiet KL 50. panta trešajā daļā ietvertā norāde, ka gadījumā, ja izdarīts sevišķi smags noziegums, kura rezultātā iestājusies cietušā nāve, **brīvības atņemšanas soda kopējo laiku var noteikt arī uz visu mūžu (mūža ieslodzījums)**. Iespējams, es kļūdos, mēģinot izprast šajā teikumā ietverto jēgu, taču iznāk, ka mūža ieslodzījumu iespējams noteikt arī tad, ja par iepriekš analizētajām slepkavībām būs 13 reizes noteikts brīvības atņemšanas sods. Vai tomēr vismaz par vienu slepkavību? Te atkal jautājums – par kuru pēc skaita būtu jāpiespriež mūža ieslodzījums, lai to varētu noteikt kā galīgo sodu? Tieši šis pēdējais variants šķiet loģiskākais, jo kā gan, saskaitot 13 brīvības atņemšanas sodus, kas noteikti uz laiku, piemēram, katru reizi uz desmit vai piecpadsmi gadiem, var iegūt mūža ieslodzījumu.

Vēl nesaprotamāk, kā mūža ieslodzījumu varētu piespriet vairāku KL 116. pantā paredzēto slepkavību gadījumā, kas tāpat ir sevišķi smags noziegums, kura rezultātā atņemta dzīvība vairākām personām, ja šīs normas sankcijā mūža ieslodzījums kā sods nav paredzēts. Tādā veidā tiktu pārkāpts KL 38. panta trešās daļas priekšraksts, ka brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) var piespriet tikai Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos, kura grozīšana vai atcelšana likumprojektā nav paredzēta.

Domājams, ka pat atsevišķu situāciju analīze dod pamatu secinājumam, cik neviennozīmīgi vērtējams šis rosinājums atteikties no atkārtotības kā no kvalificējošas pazīmes. Likumprojekta anotācijā visai liela vieta ierādīta citu valstu regulējuma analīzei šajā jomā, cita starpā arī norādot uz Krievijas Federāciju, no kuras kriminālkodexa norāde uz atkārtotību (vairākkārtīgumu) izslēgta jau 2003. gadā, taču diemžēl nedz anotācijā, nedz plānotajiem grozījumiem veltītajā publikācijā nav ne vārda par to, ka Krievijas juristi arvien biežāk pauž viedokli, ka šāds risinājums ir bijis kļūdainis. Piemēram, S. Tasakovs (*C. B. Тасакoв*), vērtējot atkārtotības izslēgšanu attiecībā uz slepkavību, norāda, ka šāds lēmums ir dziļi netikumisks, jo tādējādi tiek noniecinātas visas deklarācijas par cilvēka dzīvības vērtību.²⁸

Jāpiezīmē, ka Kriminālsodu politikas koncepcijas izstrādes gaitā bija ieteikts arī cits variants, ko savā laikā atbalstīja arī U. Krastiņš²⁹, proti, izslēgt atkārtotību gadījumos, ja persona par iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu jau saukta pie kriminālatbildības un notiesāta, recidīvu atzīstot par atbildību pastiprinošu apstākli. Domājams, ka tieši šāds risinājums būtu atzīstams par pareizu, ko autore ir vairākkārt atbalstījusi³⁰, jo līdz ar to teorētiski zustu pamats diskusijām par principa *ne bis in idem* pārkāpšanu, savukārt, no praktiskā viedokļa raugoties, procesa virzītājam netiktu uzlikts ļoti ietilpīgs un pēc būtības nevajadzīgs darbs saistīt soda noteikšanu kriminālprocesos ar daudziem tādiem pašiem noziedzīgiem nodarījumiem.

3. Par sankciju veidošanu likumprojektā

Raksturojot likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā” daļā par sodiem, tiek uzsvērts, ka:

- 1) tiek maksimāli paplašinātas brīvības atņemšanai alternatīvo sodu – naudas soda un piespiedu darba – piemērošanas iespējas;
- 2) noziegumiem tiek būtiski samazinātas brīvības atņemšanas sodu minimālās un maksimālās robežas;

- 3) kriminālpārskatīšanai un mazāk smagiem noziegumiem tiek būtiski palielināti naudas soda apmēri.

Aprēķināts, ka „vidēji piemērojamais brīvības atņemšanas sods tiek samazināts par diviem gadiem jeb par 30 %. Savukārt par mantiskiem noziegumiem, kas veido lielāko notiesāto īpatsvaru, brīvības atņemšanas sods tiek samazināts vidēji pat par 40 %.”³¹ Te vēl jāpieņem, ka likumprojekta pēdējā variantā paredzēts atteikties no aresta, kura piemērošana kārtējo reizi tika atlikta līdz 2015. gada 1. janvārim, tā vietā paredzot īslaicīgu brīvības atņemšanu uz laiku no piecpadsmit dienām līdz trim mēnešiem.

Savukārt likumprojekta anotācijā, izvērtējot sociālo ietekmi, tiek norādīts, ka:

- 1) ar likumprojektu tiks panāktas konceptuālas izmaiņas sodu sistēmā, kas ietekmēs efektīvāku tiesisko līdzekļu piemērošanu kriminālsodu politikas mērķu sasniegšanai;
- 2) veidojot kriminālsodu sistēmu, definējot kriminālsodus un citus piespiedu līdzekļus un to piemērošanas nosacījumus, tiks nodrošināts tiesiskais mehānisms, kas izmantojams, lai mazinātu noziedzīgu nodarījumu skaitu, atjaunotu taisnīgumu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un atturētu sabiedrību no tā izdarīšanas;
- 3) likumprojektā paredzētie grozījumi nodrošinās tiesai un prokuroriem iespēju izvēlēties tādu krimināltiesisko līdzekli un tā mēru, kas ir maksimāli efektīvs katrā konkrētajā gadījumā, līdztekus tam nodrošinot vienveidīgas sodu politikas īstenošanu valstī, nepieļaujot nepamatotu kriminālsodu pastiprināšanu vai mīkstināšanu. Kā cita ietekme minēta arī brīvības atņemšanas soda izpildes atslogošana.

Viss minētais ir labi savirknēts un skan optimistiski, diemžēl nekas nav minēts par lietu patieso stāvokli noziedzības jomā un par to, kā turpmāk tiks nodrošinātas sabiedrības drošības intereses kaut vai pret mantiskajiem apdraudējumiem, kuru skaits 2010. gadā sasniedzis 34 908.³² Iztrūkst naudas soda apmēra palielināšanas sasaistes ar noziedzīgus nodarījumus izdarījušo personu maksāspēju, nav arī analizēts, vai un kā strauji pieaugošā vajadzība nodarbināt personas, kuras notiesātas ar piespiedu darbu, var ietekmēt centienus mazināt bezdarbnieku skaitu un bezdarba līmeni valstī.

Cenšoties izprast Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankciju veidošanas principus un tās vadlīnijas, kas noteica likumprojektā piedāvātās izmaiņas tajās, pilnībā jāpievienojas D. Hamkovas paustajam, ka pantu sankcijas tiek veidotas „ārpus jebkādas sistēmas un noteikt kritēriju dažkārt ir neiespējami [...], netiek ņemtas vērā apdraudētās intereses un līdz ar to arī noziedzīga nodarījuma kaitīgums”.³³ Tā rezultātā īslaicīga brīvības atņemšana, kā arī ar brīvības atņemšanu nesaistīti sodi – piespiedu darbs un naudas sods – likumprojektā paredzēti visos gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums klasificēts kā mazāk smags noziegums, par tišu noziegumu paredzot brīvības atņemšanu uz laiku, ne ilgāku par trim gadiem, un par smagu noziegumu, ja brīvības atņemšana par tišu nodarījumu nepārsniedz piecus gadus, brīvības atņemšanas sods daudzviet samazināts līdz šai robežai. Piemēram, KL 82. panta otrajā daļā brīvības atņemšanas sods par organizatorisku darbību, kas vērsta uz Latvijas Republikas valstiskās neatkarības likvidēšanu nolūkā iekļaut Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti vai likvidēt citādā veidā, kas ir noziegums pret valsti, samazināts no sešiem līdz pieciem gadiem, papildus naudas sodam panta sankcijā ietverot arī īslaicīgu brīvības atņemšanu un piespiedu darbu.

Turpmāk īslaicīgu brīvības atņemšanu un piespiedu darbu varēs piespriest arī par jaundzimuša bērna slepkavību, par slepkavību, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, un par slepkavību, ko izdarījusi valsts amatpersona, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus, kas ir smagi noziegumi un par ko paredzēts brīvības atņemšanas sods uz laiku līdz pieciem gadiem.

Šie noziegumi pret personas dzīvību tika izvēlēti apzināti, jo to rezultātā citai personai tiek atņemta dzīvība, un slepkavība ir viens no nedaudzajiem noziegumiem, kad izraisītās sekas ir neatgriezeniskas. Man varētu pamatoti iebilst, ka norādītās slepkavības ir izdarītas vainu mīkstinošos apstākļos, taču likumdevējs, veidojot šos privilēģētos sastāvus, to jau ir ņēmis vērā un noteicis sodu, kas ir daudzreiz mazāks nekā par slepkavību bez vainu mīkstinošiem apstākļiem. Cilvēka dzīvība atbilstoši starptautiskajos tiesību aktos noteiktajam ir demokrātiskas sabiedrības augstākā vērtība, savukārt tiesības uz dzīvību, kā norāda E. Levits, „ir cilvēka fundamentālas dabiskas tiesības”³⁴, kas kā vienas no pirmajām ievietotas pamattiesību katalogā. Paredzot par šo fundamentālo dabisko tiesību apdraudējumu piespiedu darbu, likumdevējs un valsts kopumā parādīs savu attieksmi pret dzīvības vērtību, vienlaikus izceļoties starp citām valstīm. Salīdzinājumam var norādīt jau iepriekš minēto valstu krimināllikumus, kuros par slepkavību vainu mīkstinošos apstākļos paredzēts tikai brīvības atņemšanas sods. Piemēram, par jaundzimuša bērna slepkavību Igaunijas Sodu kodeksā un Lietuvas Republikas kriminālkodeksā (tāpat kā patlaban mūsu valsts Krimināllikumā) paredzēta tikai brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, Austrijas kriminālkodeksā – uz laiku no viena gada līdz pieciem gadiem.

Brīvības atņemšanai alternatīvie sodi visu pantu sankcijās, kur noziegumi klasificējami kā mazāk smagi vai kā smagi ar maksimālo brīvības atņemšanas sodu pieci gadi, paredzēti bez kāda dziļāka izvērtējuma. Par to liecina kaut vai KL 310. pants, kurā noteikta atbildība par bēgšanu no īslaicīgās aizturēšanas un ieslodzījuma vietas. Spēkā esošajā redakcijā panta pirmajā daļā noteikts sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz trim gadiem. Ja bēgšana saistīta ar vardarbību vai ar vardarbības piedraudējumu pret apsardzi vai citu īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas amatpersonu vai ja tas izdarīts atkārtoti, vai ja to izdarījusi personu grupa, sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem. Pēc likumprojekta autoru ieceres arī šā panta abu daļu sankcijās paredzēta īslaicīga brīvības atņemšana, piespiedu darbs un naudas sods, lai arī persona bēg no ieslodzījuma vietas, kur izcieš brīvības atņemšanas sodu par iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Par kādu piespiedu darbu var runāt šādā gadījumā?

Īpaši apspriežama likumprojektā plānotā piespiedu darba piemērošana karavīriem, kuri ir KL XXV nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi militārajā dienestā” ietverti noziedzīgo nodarījumu speciālie subjekti, paredzot šo soda veidu 19 pantu sankcijās no 24 nodaļā ietvertajiem. Kas te būtu iebilstams?

Pirmkārt, jānorāda uz karavīra īpašo statusu. Karavīrs atbilstoši Militārā dienesta likuma³⁵ 12. pantam tiesības uz darbu realizē, pildot militāro dienestu, un viņa dienesta dienas ilgums atkarīgs no dienesta nepieciešamības. Tieši ar karavīru pastāvīgo atrašanos dienesta vietā tiek skaidrots, kāpēc viņi nevar tikt pakļauti šādam soda veidam.³⁶ To, ka militārā dienesta pienākumu pildīšana nav savienojama ar piespiedu darbu, apstiprina arī citu valstu pieredze. Saskaņā ar Francijas kriminālkodeksa³⁷ 131-22. pantu sabiedriskajās interesēs veicamo darbu laiks tiek apturēts militārā dienesta pienākumu pildīšanas laikā. Igaunijas Sodu kodeksa 69. pantā „Sabiedriski derīgais darbs” ir paredzēta iespēja ieslodzījumu cietumā uz laiku līdz

diviem gadiem aizstāt ar sabiedriski derīgu darbu, bet panta trešajā daļā norādīts, ka uz probācijas dienesta ierēdņa iesnieguma pamata tiesa var apturēt termiņa tecējumu uz laiku, kad notiesātais iesaukts militārajā dienestā vai militārajās apmācībās. Lietuvas Republikas kriminālkodeksa 46. pantā „Publiskie darbi” gan nav atrunāts to personu loks, kurām šis soda veids nav piemērojams, taču nevienā no nodaļas „Noziegumi un kriminālpārkāpumi pret novada aizsardzības dienestu” panta sankcijām publiskie darbi kā soda veids nav norādīts.

Otrkārt, virknē gadījumu kriminālatbildība karavīram tiek noteikta jau pamatsastāvā vai arī kvalificētā sastāvā, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts likumā noteiktajā laikā vai apstākļos. Piemēram, atbildība par patvaļīgu prombūtni (KL 332. pants) un dezertēšanu (KL 333. pants) paredzēta tad, ja šie noziegumi izdarīti kara vai izņēmuma stāvokļa laikā, kaujas apstākļos, sabiedrisko nekārtību, terorisma vai bruņota konflikta gadījumā izsludinātas ārkārtējās situācijas laikā, par ko patlaban paredzēta brīvības atņemšana attiecīgi uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem un no desmit līdz piecpadsmit gadiem. Likumprojektā, paredzot samazināt brīvības atņemšanas sodu 332. pantā līdz diviem gadiem un 333. pantā līdz četriem gadiem, šo pantu sankcijā papildus tiks iekļauta īslaicīga brīvības atņemšana, piespiedu darbs un naudas sods. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana kara laikā vai kaujas apstākļos kā kvalificējoša pazīme norādīta KL 334. panta otrajā daļā (izvairīšanās no aktīvā dienesta), KL 335. panta trešajā daļā (nepaklausība), savukārt KL 354. pantā (kaujas lauka patvaļīga atstāšana un atteikšanās lietot ieroci) paredzēta tad, ja tas izdarīts kaujas laukā. Būtiski samazinot patlaban paredzēto brīvības atņemšanas sodu (334. panta otrajā daļā – no desmit līdz piecpadsmit gadiem uz četriem gadiem, 335. panta trešajā daļā un 354. pantā – no desmit līdz piecpadsmit gadiem uz pieciem gadiem), arī šo pantu sankcijā būs ietverta gan īslaicīga brīvības atņemšana, gan piespiedu darbs un naudas sods. Rodas jautājums, cik adekvāts sods ir paredzēts par šāda veida noziegumiem, un kā minētajos apstākļos tiks izpildīts kaut vai tas pats piespiedu darbs.

Izanalizējot shēmu, kāda, šķiet, izmantota brīvības atņemšanas soda minimālās un maksimālās robežas samazināšanā, tā iznāk gaužām vienkārša – maksimālā soda robeža visbiežāk tiek samazināta par tik gadiem, lai attiecīgajā pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums tiktu atzīts par vienu smaguma pakāpi zemāks, tādējādi mainot iepriekšējo klasifikāciju vai arī vienkārši samazinot tagad noteikto sankciju. Piemēram, par KL 80. pantā paredzētajām uz valsts varas gāšanu vērstajām darbībām brīvības atņemšanas maksimālo robežu no divdesmit gadiem paredzēts grozīt uz piecpadsmit gadiem; brīvības atņemšanas sodu par personas nolaupīšanu bez kvalificējošām pazīmēm paredzēts samazināt no desmit līdz pieciem gadiem. Par laupīšanu, konstatējot tikai pamatsastāva pazīmes, tagadējo desmit gadu vietā plānota brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, turklāt vēl paredzot gan arestu, gan piespiedu darbu un naudas sodu.

No minētā izriet, ka laupīšana tās pamatsastāvā pēc kaitīguma pakāpes var neatšķirties no citiem svešas mantas nolaupīšanas veidiem, jo tāpat kā, piemēram, par zādzību, arī par laupīšanu var sodīt gan ar piespiedu darbu, gan ar naudas sodu, tiesa – nedaudz lielāku. Ja laupīšana izdarīta, lietojot šaujamo ieroci vai sprāgstošas vielas, vai ja tā saistīta ar smagu miesas bojājumu nodarīšanu cietušajam, vai ja tā izraisījusi citas smagas sekas, minimālais brīvības atņemšanas laiks samazināts no desmit uz pieciem gadiem, tādējādi, neskatoties uz to, ka laupītājs ir apdraudējis ne tikai cietušā mantiskās intereses, bet arī veselību vai pat dzīvību, par to viņš var atvadīties no brīvības vien uz pieciem gadiem.

Neturpinot šo sankciju izmaiņu pārskatu, jo to veidošanas principi, kas noteikti nebija nodarījuma kaitīguma pakāpes izvērtēšana, laikam izprotami tikai pašiem likumprojekta autoriem, tomēr nepieciešams norādīt, ka atsevišķos gadījumos piedāvātās izmaiņas vispār šķiet dīvainas. Kaut vai KL 175. panta ceturtajā daļā, 177. panta trešajā daļā un 179. panta trešajā daļā, kā arī vairākos citos pantos paredzētais brīvības atņemšanas sods – vienpadsmit gadi. Kāpēc ne desmit vai divpadsmit?

Visai diskutabla un neviennozīmīgi vērtējama³⁸ ir tādu sankciju veidošana, kurās ietverti pilnīgi visi Krimināllikumā paredzētie pamatsodi, un tādas pēc likumprojekta pieņemšanas būs vairāk nekā 300 sankcijas. Šajā sakarā jāpievienojas D. Hamkovas rakstītajam, ka „plašais alternatīvo sodu klāsts par vienu un to pašu nodarījumu apliecina likumdevēja nespēju noteikt nodarījuma patieso kaitīgumu”³⁹, kas var negatīvi ietekmēt vienveidīgas sodu politikas veidošanos.

Visbeidzot – daudzo grozījumu rezultātā Krimināllikums ir kļuvis grūti pārskatāms, kad tam pievienosies vēl vairāk nekā 300 izmaiņu, no sākotnējā Krimināllikuma faktiski nekas nebūs palicis pāri. Taču pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa turpina ražīgi strādāt, apspriežot arvien jaunas iespējamās izmaiņas, nereti arī aizstājot ne tik sen iestrādātos grozījumus ar citiem vai izslēdzot tos, tāpēc būtu pēdējais laiks veidot jaunu Krimināllikuma redakciju tā vietā, lai šo kodifikāciju turētu atvērtu un vairākkārt viena gada laikā tajā kaut ko grozītu.

Kopsavilkums

1. Kriminālsodu politikas koncepcija, ko 2009. gada 9. janvārī apstiprinājis Ministru kabinets, ietver konceptuālus priekšlikumus izmaiņām sodu sistēmā, uz kuru pamata Tieslietu ministrija izstrādājusi apjomīgu likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā”, paredzot izmaiņas tā Vispārīgās un Sevišķās daļas normās.
2. Kriminālsodu politikas koncepcijas izstrāde un no tās izrietošie grozījumi Krimināllikumā vērtējami ne tikai kā sodu politikas reforma, kas kopumā atzīstama par nepieciešamu, bet arī kā pasākums, kas būtiski skars krimināltiesību doktrīnā un praksē nostiprinātās atziņas par vairāku krimināltiesību institūtu izpratni, nosakot nepieciešamību radikāli tās pārskatīt.
3. Sodu politikas koncepcijā aktualizēts jautājums par noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritērijiem, iedalot tos kriminālpārkāpumos un noziegumos, kas savukārt tiek iedalīti mazāk smagos, smagos un sevišķi smagos noziegumos. Autore oponē likumprojekta un tā anotācijas autoriem, ka patlaban spēkā esošā Krimināllikuma 7. panta redakcijā nav korekti norādīts šis klasifikācijas kritērijs, jo, definējot noziedzīga nodarījuma veidus, likumdevējs esot noziedzīga nodarījuma smagumu saistījis ar maksimālo sodu par konkrētu noziedzīgu nodarījumu, proti, jo bargāks sods ir paredzēts Krimināllikuma panta sankcijā, jo smagāks ir panta dispozīcijā definētais noziedzīgais nodarījums.
4. Principā neiebilstot pret Krimināllikuma 7. panta pirmās daļas papildināšanu ar norādi, ka noziedzīgi nodarījumi tiek iedalīti kriminālpārkāpumos un noziegumos atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam, kas, autoresprāt, vērtējams kā grozījums ar precizējošu raksturu, jāatzīmē, ka tas faktiski izriet no teorētiskajām atziņām par to, ka tieši sankcija ir tā krimināltiesību normas daļā, kurā likumdevējs, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpi, proti, to kaitējumu, ko rada vai var radīt konkrētais nodarījums ar likumu aizsargātajām interesēm, nosaka par to soda veidu un mēru. Līdz ar to nevar pozitīvi vērtēt pēdējos gados vērojamo tendenci iestrādāt

Krimināllikuma normās tādus precizējumus un pat teorētiskus skaidrojumus, kam ir vieta komentāros un zinātniskajās publikācijās.

5. Izvērtējot rosinājumu pārskatīt daudzējādības izpratni un izslēgt vienu no tās veidiem – noziedzīgu nodarījumu atkārtotību, tiek secināts, ka lietderīgāk būtu atteikties no atkārtotības kā kvalificējošas pazīmes tikai tādā gadījumā, ja persona par iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu jau saukta pie kriminālatbildības un sodīta, atzīstot recidīvu par atbildību pastiprinošu apstākli.
6. Izanalizējot likumprojektā ietvertos grozījumus, kas paredz izmaiņas Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankcijās, tiek secināts, ka brīvības atņemšanai alternatīvie sodi ietverti visās krimināltiesību normās, kurās paredzētie noziedzīgie nodarījumi klasificējami kā mazāk smags noziegums un kā smags noziegums, ja par to paredzētā brīvības atņemšana nepārsniedz piecus gadus, neizvērtējot ar noziedzīgo nodarījumu apdraudēto interešu raksturu un nodarījuma kaitīgumu.
7. Domājams, ka nepamatota ir piespiedu darba attiecināšana uz karavīriem, kuriem, ņemot vērā to statusu un inkriminējamo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas laiku un apstākļus, šis soda veids nevar tikt piemērots un izpildīts.
8. Šaubas izraisa lietderība, veidojot Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sankcijas, ietvert tajās visus sodu sistēmā paredzētos pamatsoda veidus, kas var negatīvi ietekmēt vienveidīgas soda piemērošanas praksi.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Baumaniš, J.* Noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritēriji. *Jurista Vārds*, Nr. 29, 2006, 25. jūlijs.
2. *Gratkovska, I., Zemzars, U.* Kriminālsodu politikas aktualitātes. *Jurista Vārds*, Nr. 18, 2011, 3. maijs.
3. *Hamkova, D.* Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. LU 69. konferences materiāli. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
4. *Krastiņš, U.* Atkārtotu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. No: Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.
5. *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
6. *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
7. *Levits, E.* Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. No: Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. *Cilvēktiesību žurnāls*, Nr. 9–12, Rīga: Latvijas Universitāte, 1999.
8. *Liholaja, V.* Uz krimināllikuma desmitgadi atskatoties. *Jurista Vārds*, Nr. 46, 2009, 17. novembris; Nr. 48, 2009, 1. decembris.
9. *Liholaja, V.* Kāda ir sodu politika Latvijā. *Jurista Vārds*, Nr. 41, 2004, 26. oktobris.
10. *Melķiņš, E.* Tiesību normu iztulkošana. No: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums. Rīga: [B.i.], 2003.
11. *Niedre, A.* Vai izdosies saglabāt Krimināllikuma stabilitāti. *Jurista Vārds*, Nr. 203, 2001, 3. aprīlis.
12. *Niedre, A.* Par ko liecina grozījumi Krimināllikumā. *Jurista Vārds*, Nr. 27, 2004, 20. jūlijs.
13. *Nikuļceva, I.* Likums un tā grozījumi. *Jurista Vārds*, Nr. 14, 2008, 8. aprīlis.
14. *Reigase, A.* Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
15. *Зубкова, В. И.* Проблемные вопросы построения санкций в Уголовном законе РФ. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010.
16. *Лихолая, В. А.* Повторности – нет, а что вместо этого? В кн.: Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию. Материалы VI Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2011.
17. *Тасаков, С. В.* Нравственные основы уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2008.
18. *Трухин, А.* Тяжесть преступления как категория уголовного права. *Уголовное право*. № 2, 2005.

Normatīvie akti

1. Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199/200, 1998, 8. jūlijs.
2. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/332, 1998, 4. novembris.
3. Militārā dienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 91, 2002, 18. jūnijs.
4. Par Kriminālsodu politikas koncepciju: LR Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 6, 2009, 13. janvāris.
5. Austrijas kriminālkodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
6. Lietuvas Republikas kriminālkodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
7. Sodu kodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
8. Šveices kriminālkodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
9. Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: ЭКСМО, 2011.
11. Уголовный кодекс Франции. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

Juridiskās prakses materiāli

1. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 1.septembra lēmums lietā Nr. SKK-351/2008.
2. LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2006. gada 22. marta lēmums lietā Nr. PAK-124.
3. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.–118. pants). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2010>.
4. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007>.
5. Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”. TMLik_141210_KL.
6. Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). TMAnot_141210_KL.

Atsauces

1. Par Kriminālsodu politikas koncepciju: LR Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 6, 2009, 13. janvāris.
2. Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199/200, 1998, 8. jūlijs.
3. *Gratkovska, I., Zemzars, U.* Kriminālsodu politikas aktualitātes. *Jurista Vārds*, Nr. 18, 2011, 3. maijs, 8. lpp.
4. Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/top/?pid=40149704> [skatīts 20.06.2011.].
5. Plašāk par iepriekš izdarītajiem grozījumiem Krimināllikumā sk. *Liholaja, V.* Uz krimināllikuma desmitgadi atskatoties. *Jurista Vārds*, Nr. 46, 2009, 17. novembris; Nr. 48, 2009, 1. decembris.
6. Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”. TMLik_280711_KL.
7. Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). TMAnot_141210_KL.
8. Sk., piemēram, *Baumanis, J.* Noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas kritēriji. *Jurista Vārds*, Nr. 29, 2006, 25. jūlijs, 11.–13. lpp.; *Трухин, А.* Тяжесть преступления как категория уголовного права. *Уголовное право.* № 2, 2005, с. 60–61.
9. Salīdzinājumam – 2010. gadā izdotajā avotā uzskaitītas pavisam 14 sankcijas, kurās par smaga nozieguma izdarīšanu paredzēta iespēja piespriest arī piespiedu darbu. Sk. *Reigase, A.* Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 143.–145.lpp.
10. *Reigase, A.* Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 146.–147.lpp.
11. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/332, 1998, 4. novembris.
12. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 1. septembra lēmums lietā Nr. SKK-351/2008.

13. *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 30. lpp.
14. *Liholaja, V.* Kāda ir sodu politika Latvijā. *Jurista Vārds*, Nr. 41, 2004, 26. oktobris, 6. lpp.
15. *Melķīsis, E.* Tiesību normu iztulkošana. No: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums. Rīga: [B.i.], 2003, 110.–111. lpp.
16. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: ЭКСМО, 2011.
17. Sodu kodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 355. lpp.
18. Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Turpat, 247. lpp.
19. Austrijas kriminālkodekss. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 242. lpp.
20. Šveices kriminālkodekss. Turpat, 340. lpp.
21. Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Turpat, 437. lpp.
22. *Gratkovska, I., Zemzars, U.* Kriminālsodu politikas aktualitātes. *Jurista Vārds*, Nr. 18, 2011, 3. maijs, 10.–11. lpp.
23. Sk., piemēram, Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.–118. pants). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/info/summary/2010> [skatīts 29.06.2011.]; Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/info/summsry/2007> [skatīts 29.06.2011.].
24. *Krastiņš, U.* Atkārtotu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. No: *Krastiņš, U.* Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 119. lpp.
25. Sk., piemēram, *Niedre, A.* Vai izdosies saglabāt Krimināllikuma stabilitāti. *Jurista Vārds*, Nr. 203, 2001, 3. aprīlis, 1.–2. lpp.; *Niedre, A.* Par ko liecina grozījumi Krimināllikumā. *Jurista Vārds*, Nr. 27, 2004, 20. jūlijs, 1.–5. lpp.; *Nikuļceva, I.* Likums un tā grozījumi. *Jurista Vārds*, Nr. 14, 2008, 8. aprīlis, 2.–3. lpp.
26. *Gratkovska, I., Zemzars, U.* Kriminālsodu politikas aktualitātes. *Jurista Vārds*, Nr. 18, 2011, 3. maijs, 10. lpp.
27. LR Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2006. gada 22. marta lēmums lietā Nr. PAK-124.
28. *Тасаков, С. В.* Нравственные основы уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2008, с. 81–82.
29. *Krastiņš, U.* Atkārtotu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. No: *Krastiņš, U.* Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 117.–119. lpp.
30. Sk., piemēram, *Лихолая, В. А.* Повторности – нет, а что вместо этого? В кн.: Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию. Материалы VI Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2011, с. 742–745.
31. *Gratkovska, I., Zemzars, U.* Kriminālsodu politikas aktualitātes. *Jurista Vārds*, Nr. 18, 2011, 3. maijs, 11. lpp.
32. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra dati. Noziedzīgu nodarījumu sadalījums pēc piederības grupas objektiem – no 01.01.2010 līdz 31.12.2010.
33. *Hamkova, D.* Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences materiāli. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 363.–365. lpp.
34. *Levits, E.* Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. No: Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. *Cilvēktiesību žurnāls*, Nr. 9–12, Rīga: Latvijas Universitāte, 1999., 23. lpp.
35. Militārā dienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 91, 2002, 18. jūnijs.
36. Sk. *Niedre, A.* Piespiedu darbs. No: *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 354. lpp.; *Reigase, A.* Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 106. lpp.
37. Уголовный кодекс Франции. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
38. Par to plašāk sk. *Hamkova, D.* Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences materiāli. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 363.–364. lpp.; *Reigase, A.* Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 140. lpp.; *Зубкова, В. И.* Проблемные вопросы построения санкций в Уголовном законе РФ. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010, с. 679.
39. *Hamkova, D.* Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. No: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69. konferences materiāli. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 365. lpp.

Summary

The article is devoted to the question of routine changes in Criminal Code of our state, which according to a concept of Criminal punishment policy is provided in rules of General part as well as in rules of Special part. They significantly affect both findings of particular institutions of Criminal Law (established in Criminal Law doctrine and practice) and determination of punishment of a criminal offence. Within the publication the author's opinion about compliance of certain proposed amendments with theoretical conclusions and needs of practice will be expressed.